ART. XXIII.—*The Nativity of the Buddha.* By ROBERT CHALMERS.

IN fulfilment of the undertaking given by me on p. 387 of the J.R.A.S. for 1894, I submit the text of an unpublished Sutta from the Majjhima Nikāya dealing with the 'marvels and mysteries' of the Buddha's nativity. Buddhaghosa's commentary on the Sutta is also given, though the absence of MSS. for collation leaves the readings in many instances far from satisfactory to me. I hope in an early number of the Journal to have an opportunity of discussing the subject-matter in the light of the Lalita Vistara and the Nidāna-kathā of the Jātaka.

ACCHARIYABBHUTA-SUTTAM.

(*Majjhima Nikāya*, No. 123.)

Evam me sutam. Ekam samayaṃ Bhagavā Sāvattiyaṃ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme. Atha kho sambahulānaṃ bhikkhūnaṃ pacchābhataṃ piṇḍapāṭapaṭikkantānaṃ upatṭhānasālāyaṃ sannisinnānaṃ sannipatitānaṃ ayam antarākathā udapādi:—"Acchariyaṃ, āvuso, abbhutaṃ, āvuso, Tathāgataṃ mahiddhikā mahānubhāvā, yatra hi nāma Tathāgato atīte Buddhe parinibbute chinna-papañce chinnavatume pariyādinnavaṭṭe sabbadukkhavīṭivatte jānissati 'Evaṃ-jaccā te Bhagavanto ahesuṃ iti pi, evaṃ-nāma te Bhagavanto ahesuṃ iti pi, evaṃ-gottā te Bhagavanto ahesuṃ iti pi, evaṃ-sīlā . . . evaṃ-dhammā . . . evaṃ-paññā . . . evaṃ-vihārī . . . evaṃ-vimuttā te Bhagavanto ahesuṃ iti pīti.'"

Evam vutte, āyasmā Ānando te bhikkhū etad avoca:—
 “Acchariyā c’eva, āvuso, Tathāgatā acchariyadhamma-
 samannāgatā ca; abbhutā c’eva, āvuso, Tathāgatā abbhuta-
 dhammasamannāgatā cāti.” Ayañ ca h’idan tesam bhikkhūnam
 antarākathā vippakatā hoti. Atha Bhagavā sāyaṇhasama-
 yaṃ paṭisallānā vuṭṭhito yen’ upaṭṭhānasālā ten’ upasamkamī
 upasamkamitvā paññatte āsane nisīdi. Nisajja kho Bhagavā
 bhikkhū āmantesi:—“Kāya nu’ttha, bhikkhave, etarahi
 kathāya sannisinā? Kā ca pana vo antarākathā vippakatā
 ti?” “Idha, bhante, ambhākaṃ pacchābhataṃ piṇḍapāta-
 paṭikkantānaṃ upaṭṭhānasālāyaṃ sannisinānaṃ sannipati-
 tānaṃ ayam antarākathā udapādi: ‘Acchariyaṃ, āvuso,
 . . . (etc. as above, down to) . . . abbhutadhammasaman-
 nāgatā cāti.’ Ayaṃ kho, bhante, antarākathā vippakatā.
 Atha Bhagavā anuppatto ti.” Atha kho Bhagavā aya-
 mantam Ānandam āmantesi:—“Tasmātiha tam, Ānanda,
 bhiyyosomattāya paṭibhantu tam Tathāgatassa acchariyā
 abbhutā dhammā ti.”

“Sammukhā me tam, bhante, Bhagavato sutam sammukhā
 paṭiggahitam: ‘Sato sampajāno uppajjamāno, Ānanda,
 Bodhisatto Tusitam kāyaṃ uppajjati;’ yam pi, bhante,
 sato sampajāno Bodhisatto Tusitam kāyaṃ uppajji, idam
 aham, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutam dhammam
 dhāremi.”

“Sammukhā me tam, bhante, Bhagavato sutam sammukhā
 paṭiggahitam: ‘Yāvatāyukam, Ānanda, Bodhisatto Tusite
 kāye aṭṭhāsiti;’ yam pi, bhante, yāvatāyukam Bodhisatto
 Tusite kāye aṭṭhāsi, idam p’ aham, bhante, Bhagavato
 acchariyaṃ abbhutam dhammam dhāremi.”

“Sammukhā me tam, bhante, Bhagavato sutam sammukhā
 paṭiggahitam: ‘Sato sampajāno, Ānanda, Bodhisatto Tusitā
 kāyā cavitvā mātukucchim okkamīti;’ yam pi, bhante, sato
 sampajāno Bodhisatto Tusitā kāyā cavitvā mātukucchim
 okkami, idam p’ aham Bhagavato acchariyaṃ abbhutam
 dhammam dhāremi.”

“Sammukhā me tam, bhante, Bhagavato sutam sammukhā
 paṭiggahitam: ‘Yadā, Ānanda, Bodhisatto Tusitā kāyā
 cavitvā mātukucchim okkamati, atha sadevake loke samārake

sabrahmake samaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya appamāṇo uḷāro obhāso pātubhoti atikkamma devānaṃ devānubhāvaṃ, yā pi tā lokantarikā aghā asaṃvutā andhakāraṃ andhakāratimisā, yattha p' ime candīmasuriyā evaṃmahiddhikā evaṃmahānubhāvā ābhāya nānuhonti tattha pi appamāṇo uḷāro obhāso pātubhavati atikkamm'eva devānaṃ devānubhāvaṃ, ye pi tattha sattā uppannā te pi ten' obhāsena aññamaññaṃ sampajānanti: Aññe pi kira bho santi sattā idh' uppannā, ayaṃ ca dasasahassī lokadhātu saṅkam-pati sampakampati sampavedhati, appamāṇo uḷāro obhāso loke pātubhavati atikkamm'eva devānaṃ devānubhāvaṃ ti.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchiṃ okkanto hoti, cattāro naṃ devaputtā catuddisā rakkhāya upagacchanti: Mā naṃ kho Bodhisattaṃ vā Bodhisattamātaraṃ vā manusso vā amanusso vā koci mā vihetṭhessīti.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchiṃ okkanto hoti, pakatiyā sīlavatī Bodhisattamātā hoti viratā paṇātipatā viratā adinnādānā viratā kāmesu micchācārā viratā musāvādā viratā surāmerayamajjapamādaṭṭhānā ti.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchiṃ okkanto hoti, na Bodhisattamātu purisesu mānaṣaṃ uppajjati kāmaguṇūpasamhitāṃ anatikkamaṇiyā ca Bodhisattamātā hoti kenaci purisena rattacittena.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchiṃ okkanto hoti, lābhini Bodhisattamātā hoti pañcannaṃ kāmaguṇānaṃ sā pañcahi kāmaguṇehi samappitā samaṅgibhūtā

parivāretīti.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato suttaṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchiṃ okkanto koti, Bodhisattamātu kocid eva ābādho n' uppajjati, sukhīnī Bodhisattamātā hoti akilantakāyā Bodhisattaṃ ca Bodhisattamātā tirokucchigataṃ passati sabbāṅgapaccaṅgaṃ abhinindriyaṃ. Seyyathāpi, Ānanda, maṇiveḷuriyo subho jātimā aṭṭhaṃso suparikammakato, tatr' assa suttam āvutaṃ nīlaṃ vā pītaṃ vā lohitaṃ vā odātaṃ vā paṇḍusuttaṃ vā, tam enaṃ cakkhumā puriso hatthe karitvā paccavekkheyya : Ayaṃ kho maṇiveḷuriyo subho jātimā aṭṭhaṃso suparikammakato, tatr' idam suttam āvutaṃ nīlaṃ vā pītaṃ vā lohitaṃ vā odātaṃ vā paṇḍusuttaṃ vā ti ; evaṃ eva kho, Ānanda, yadā Bodhisatto mātukucchiṃ okkanto hoti, na kho Bodhisattamātu kocid eva ābādho uppajjati, sukhīnī Bodhisattamātā hoti akilantakāyā, Bodhisattaṃ ca Bodhisattamātā tirokucchigataṃ passati sabbāṅgapaccaṅgaṃ abhinindriyaṃ.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato suttaṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Sattāhajāte, Ānanda, Bodhisatte Bodhisattamātā kālaṃ karoti, Tusitaṃ kāyaṃ uppajjati.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato suttaṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Yathā kho paṇ', Ānanda, aṇṇā itthikā nava vā dasa vā māse gabbhaṃ kucchinā parihatvā vijāyanti, na h' eva Bodhisattaṃ Bodhisattamātā ; das' eva māsāni Bodhisattaṃ Bodhisattamātā kucchinā pariharitvā vijāyatīti.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato suttaṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : 'Yathā kho paṇ', Ānanda, aṇṇā itthikā nisinnā vā nipannā vā vijāyanti, na h' eva Bodhisattaṃ Bodhisattamātā vijāyati ; tṭhitā va kho Bodhisattaṃ Bodhisattamātā vijāyatīti.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

“Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : ‘Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchismā nikkhamati devā paṭhamāṃ paṭigaṇhanti pacchā manussā ti.’ Yam pi, bhante, . . . idam p’ ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi.”

“Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : ‘Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchismā nikkhamati, appatto va Bodhisatto paṭhaviṃ hoti, cattāro na devaputtā paṭiggahetvā mātu purato ṭhapenti: Attamanā devī hohi, mahesakkho te putto uppanno ti.’ Yam pi, bhante, . . . idam p’ ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhāremi.”

“Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : ‘Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchismā nikkhamati, visado va nikkhamati amakkhito uddena amakkhito semhena amakkhito ruhirena amakkhito kenaci asucinā suddho visado. Seyyathāpi, Ānanda, maṇiratanāṃ kāsike vatthe nikkhittaṃ n’ eva maṇiratanāṃ kāsitaṃ vatthaṃ makkheti na pi kāsikaṃ vatthaṃ maṇiratanāṃ makkheti;—taṃ kissa hetu? ubhinnaṃ suddhattā;—evaṃ eva kho, Ānanda, yadā Bodhisatto mātukucchismā nikkhamati, visado va nikkhamati amakkhito uddena amakkhito semhena amakkhito ruhirena amakkhito kenaci asucinā suddho visado ti.’ Yam pi, bhante, . . . idam p’ ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi.”

“Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : ‘Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchismā nikkhamati dve udakassa dhārā antalikkhā pātubhavanti ekā sītassa ekā uṇḥassa yena Bodhisattassa udakakiccaṃ karonti mātu cāti.’ Yam pi, bhante, . . . idam p’ ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi.”

“Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ : ‘Sampati-jāto, Ānanda, Bodhisatto, samehi pādehi patitṭṭhahitvā uttarābhimukhā sattapadavītiḥāre gacchati setamhi chatte anubhīramāne sabbā ca disā viloketi āsabbhiṃ ca vācaṃ bhāsati: Aggo ’ham asmi lokassa, seṭṭho ’ham asmi lokassa, jeṭṭho ’ham asmi lokassa, ayam antimā jāti, na ’tthi dāni punabbhavo ti.’ Yam pi, bhante, . . .

idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremi."

"Sammukhā me taṃ, bhante, Bhagavato suttaṃ sammukhā paṭiggahitaṃ: 'Yadā, Ānanda, Bodhisatto mātukucchismā nikkhamati, atha sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya appamāṇo uḷāro obhāso pātubhavati atikamm' eva devānaṃ devānubhāvaṃ, yā pi tā lokantarikā aghā asaṃvutā andhakārā andhakāratimisā, yattha pi ime candimasuriyā evamma-hiddhikā evammahānubhāvā ābhāya nānubhonti, tattha pi appamāṇo uḷāro obhāso pātubhavati atikamm' eva devānaṃ devānubhāvaṃ, ye pi tattha sattā uppannā te pi ten' obhāsena aññamaññaṃ sañjānanti: Aññe pi kira, bho, santi sattā idhūpapannā ti ayam pi ca dasasahassilokadhātu saṃkampati sampakampati sampavedhati appamāṇo ca uḷāro obhāso loke pātubhavati atikamm' eva devānaṃ devānubhāvaṃ ti.' Yam pi, bhante, . . . idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremīti."

"Tasmātiha tvam, Ānanda, idam pi Tathāgatassa acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhārehi. Idh', Ānanda, Tathāgatassa viditā vedanā uppajjanti viditā upaṭṭhahanti viditā abbhataṃ gacchanti viditā saññā uppajjanti viditā vitakkā uppajjanti viditā abbhataṃ gacchanti. Idam pi kho tvam, Ānanda, Tathāgatassa acchariyaṃ dhammaṃ dhārehīti."

"Yam pi, bhante, Bhagavato viditā vedanā uppajjanti viditā upaṭṭhahanti viditā abbhataṃ gacchanti viditā saññā uppajjanti viditā vitakkā uppajjanti viditā upaṭṭhahanti viditā abbhataṃ gacchanti, idam p' ahaṃ, bhante, Bhagavato acchariyaṃ abbhutaṃ dhammaṃ dhāremīti."

Idam avoca āyasmā Ānando. Samanuñño Satthā ahoṣi. Attamanā te bhikkhū āyasmato Ānandassa bhāsitaṃ abhinandun ti.

Acchariyabbhuta-suttaṃ tatiyaṃ.

EXTRACT FROM THE "PAPAÑCA-SŪDANĪ."

Being Buddhaghosa's Commentary on the foregoing Sutta.

Evam me sutan ti Acchariyadhamma-suttaṃ.

Tattha yatra hi nāmāti acchariyatthe nīpāto. Yo nāma Tathāgato ti attho.

Chinnapapañce ti ettha papañcā nāma taṇhā māno diṭṭhīti ime tayo kilesā.

Chinnavaṭume ti ettha vaṭuman ti kusalakammavaṭṭaṃ vuccati.

Pariyādiṇṇavaṭṭe ti tass' eva vevacanaṃ.

Sabbadukkhavātivatte ti sabbam vipākavaṭṭasaṅkhātam dukkham vītivatte jānissatīti. Idam yatrā hi nipātavasena anāgatavacanaṃ attho pan' ettha atītavasena veditabbo. Bhagavā hi te Buddhē anussarissati :—

Evam-jaccā ti Vipassīdayo khattiyajaccā, Kakusandhādayo brāhmaṇajaccā ti.

Evam-gottā ti Vipassīdayo Koṇḍañṇagottā, Kakusandhādayo Kassapagottāti.

Evam-silā ti lokiyalokuttarasīlena evaṃ-silā.

Evam-dhammā ti tattha samādhipakkhā dhammā adhippetā, lokiyalokuttarena samādhinā evaṃ-samādhino ti attho.

Evam-paññā ti lokiyalokuttarapaññāya evaṃ-paññā.

Evam-vihāri ti ettha pana heṭṭhā samādhipakkhānam dhammānam gahitattā vihāro gahito va, puna kasmā gahitam eva gaṇhātīti me na idam gahitam eva idha hi nirodhasamāpattidīpanatthaṃ, tasmā evaṃ-nirodhasamāpattī-vihāri ti ayam ettha attho.

Evam-vimuttā ti ettha vikkhambhanavimutti tadanāga-vimutti samucchedavimutti paṭippassaddhivimutti nissaraṇa-vimuttīti pañcavidhā vimutti. Tattha aṭṭhasamāpattiyo sayam vikkhambhitehi nīvaraṇādihi vimuttattā vikkhambhana-vimuttīti saṅkham gacchanti, aniccānupassanādikā satta anupassanā sayam tassa tassa paccanīkaṅgavasena paricattāhi niccasaññādihi vimuttattā tadanāgavimuttīti saṅkham gacchanti, cattāro ariyamaggā sayam samucchinnehi kilesehi vimuttattā samucchedavimuttīti saṅkham gacchanti,

cattāro sāmāññaphalāni maggānubhāvena kilesānaṃ paṭi-passaddhante uppannattā paṭippassaddhivimuttitī saṅkhaṃ gacchanti, nibbānaṃ sabbakilesehi nissatattā apagatattā nissaraṇavimuttitī saṅkhaṃ gataṃ iti imāsaṃ pañcannaṃ vimuttinaṃ vasena *evam-vimuttā* ti. Evaṃ ettha attho daṭṭhabbo.

Tasmātihāti yasmā taṃ Tathāgatā acchariyā ti vadasi tasmā taṃ bhiyyosomattāya paṭibhantu Tathāgatassa acchariya-abbhuta-dhammāti.

Sato sampajāno ti ettha dve sampajāññā ti manussaloke devaloke ca. Tattha Vessantarajātake brāhmaṇassa dve putte datvā punadivase Sakkassa devīm datvā Sakkena pasiditvā dinne aṭṭhavare gaṇhanto: Ito vimuccamāno 'haṃ saggagāmi visesagū anibbattitato asse aṭṭhame taṃ varaṃ varetī, evaṃ Tusitabhavane me paṭisandhi hotūti varaṃ aggahesi. Tato paṭṭhāya Tusitabhavane uppajjissāmī ti jānāti, idaṃ manussaloke sampajāññaṃ. Vessantarabhāvato pana cuto Tusitabhavane nibbattitvā nibbatto 'smīti aññasi, idaṃ devaloke sampajāññaṃ. Kiṃ pana sesadevatā na jānantīti? No na jānanti. Tāpana-uyyānavimānakapparukke oloketvā devanātakehi turiyasaddena pabodhitā mārīsa ayaṃ devaloko tumhe idha nibbattā ti sārītā jānanti. Bodhisatto paṭhamajavanavārena jānāti dutiyajavanato paṭṭhāya jānāti. Iccassa aññehi asādhāraṇaṃ jānanaṃ hoti.

Aṭṭhāsīti ettha kiñcāpi aññe pi devā tattha ṭhitā ṭhit' ambhāti jānanti; te pana chasu dvāresu ḷavavatā itṭhārammaṇena abhibhuyamānā satim viissajjetvā attano bhuttapītabbhāvam pi ajanantā āhārūpacchedena kālaṃ karonti. Bodhisattassa kiṃ tathārūpaṃ ārammaṇaṃ na 'tthitī? No na 'tthi. So hi sesadeve dasahi ṭhānehi adhigaṇhāti ārammaṇena pana attānaṃ madditum na detī taṃ ārammaṇaṃ abhibhavitvā tiṭṭhati. Tena vuttaṃ tato sampajāno, Ānanda, *Bodhisatto Tusite kāye aṭṭhāsīti*.

Yaratāyukan ti sesattabhāvesu kiṃ yāvatāyukaṃ na tiṭṭhati? Āma na tiṭṭhati. Aññadā hi dīghāyukadevaloke nibbatto tattha pāramiyo na sakkā pūretun ti akkhīni nimmīletvā adhimuttikālakiriyaṃ nāma katvā manussaloke nibbattati. Ayaṃ kālakiriyaṃ aññesaṃ na hoti. Tadā pana

adinnaṃ dānaṃ nāma na 'tthi arakkhitaṃ sīlaṃ nāma na 'tthīti sabbapāramiṇaṃ pūritattā yāvatāyukaṃ aṭṭhāsi.

Sato sampajāno Tusitā kāyā cavitvā mātukucchinṃ okkamāti; evaṃ tāva sabbapāramiyo pūretvā tadā Bodhisatto yāvatāyukaṃ aṭṭhāsi. Devatānaṃ pana manussaggaṇavasena idāni sattahi divasehi cuti bhavissatīti pañca pubbanimittāni uppajjanti,—mālā milāyanti vatthāni kilissanti kacchehi sedā muccanti kāye dubbaṇṇiyaṃ okkamati devo devāsanena saṇṭhāti. Tattha mālā ti paṭisaṇḍhigahaṇadivase pilandhana-mālā; tā kira saṭṭhisatasahasādhakā sattapaṇṇāsakoṭiyo amilāyitvā tadā milāyanti. Vatthā pi es' eva nayo. Ettakaṃ pana kālaṃ devānaṃ n' eva sītaṃ na uṇhaṃ hoti tasmim kāle sarīrato bindubinduvasena sedā muccanti, ettakaṃ ca kālaṃ tesāṃ sarīre khaṇḍiccapāliccādivasena vivaṇṇatā na paññāyati devadhītā soḷasaṇassuddesikā viya devaputtā visativassuddesikā viya khāyanti maraṇakāle pana nesāṃ kilantarūpo attabhāvo hoti, ettakaṃ ca nesāṃ kālaṃ devaloke ukkaṇṭhitā nāma na 'tthi maraṇakāle pan' assa nissasanti vijambhanti sake āsane nābhiramanti. Imāni pana pubbanimittāni yathā loke mahāpuññaṇaṃ rājarājamahāmattā-dīnaṃ yeva ukkāpātabhūmicālacandaggāhādini nimittāni paññāyanti. na sabbesaṃ, evaṃ evaṃ mahesakkānaṃ devatānaṃ yeva paññāyanti na sabbesaṃ; yathā ca manussesu pubbanimittāni nakkhattapāṭakādayo va jānanti sabbe, evaṃ tāni pi sabbadevatā na passanti paṇḍitā eva pana jānanti. Tattha ye mandena kusalakammaṇa nibbattā devaputtā te tesu uppannesu idāni ko jānāti kuhiṃ pi nibbattissāmāti bhāyanti. Ye mahāpuñña amhehi dinnadānaṃ rakkhitaṃ sīlaṃ bhāvitāṃ bhāvanaṃ āgamma upari devalokesu sampattiṃ anubhavissāmāti na bhāyanti. Bodhisatto pi tāni pubbanimittāni disvā idāni anantare attabhāve Buddhō bhavissāmāti na bhāyi. Ath' assa tesu nimittesu pātu-bhūtesu dasasahasacakkavāle devatā sannipatitvā: Mārisa tumhehi dasa pāramiyo pūrentehi na sakkā sampattiṃ na Māra-Brahma-cakkavatti-sampattipatthentehi pūritā lokanītharaṇatthāya pana buddhattaṃ patthayamānehi pūritā so vā idāni kālo mārisa buddhattāya samayo mārisa buddhat-tāyāti yācanti. Atha Mahā-satto devatānaṃ paṭiññaṃ

adatvā va kāladīpadesakulajanettiāyuparicchēdavasena pañca-mahā-vilokanaṃ nāma vilokesi. Tattha Kālo nu kho na kālo ti paṭhamam kalam vilokesi. Tattha vassasatasahassato uddham vaddhita-āyukālo Kālo nāma na hoti. Kasmā? Tadā hi sattānam jāti-jarā-maraṇāni na paññāyanti Buddhānaṃ ca dhammadesanā nāma ti-lakkhaṇamuttā na 'tthi, nesaṃ aniccaṃ dukkham anattaṃ ti kathentānaṃ 'kim nāma' etaṃ kathenti' n'eva sotum na saddhātum maññanti. Tato abhisamayo na hoti, tasmim asati aniyyānikam sāsanam hoti; tasmā so akālo. Vassa-satato ūna-āyukālo na hoti. Kasmā? Tadā sattā ussannakilesā honti, ussannakilesānaṃ ca dinno ovādo ovādatṭhāne na tiṭṭhati, udaye daṇḍarāji viya khippam vigacchati; tasmā so pi akālo. Satasahassato pana paṭṭhāya heṭṭhā vassasatato paṭṭhāya uddham āyukālo kālo nāma, tadā ca vassasatakālo hoti. Atha Mahāsatto 'nibbattitabbakālo ti' passi. Tato dīpaṃ vilokento sapaṇvāre cattāro dīpe oloketvā: Tisu dīpesu Buddhā na nibbattanti Jambudīpe yeva nibbattanti dīpaṃ passi. Tato Jambudīpo nāma mahā dasayojana-sahassa-parimāṇo. Katarasmim nu kho padese Buddhā nibbattanti, desaṃ vilokento Majjhimapadesaṃ passi. Majjhimapadeso nāma puratthimāya disāya Kajaṅgalaṃ nāma nigamo ti ādinā nayena Vināye vutto va; so āyāmato tīpi yojanasatāni vitthārato aḍḍhatiyāni [yojanasatāni] parikkhepato navayojanasatāniti. Etasmim hi padese Buddhā pacceka-buddhā aggasāvaka asīti mahāsāvaka cakkavattirājā aññe ca mahesakkhā khattiyabrāhmaṇagahapati mahāsālā uppajjanti; idaṃ c'ettha Kapilavattu nāma naṅgaram. 'Tattha mayā nibbattitabban ti' niṭṭham agamāsi.

Tato kulam vilokento 'Buddhā nāma lokasammate kule nibbattanti, idāni ca khattiyakulam lokasammataṃ, tattha nibbattissāmi Suddhodano nāma me rājā pitā bhavissati ti' kulam passi. Tato mātaram vilokento 'Buddhamātā nāma lolā surādhuttā na hoti kappasatasahassaṃ pūritapārami jātito paṭṭhāya akhaṇḍapañcasālā hoti; ayaṃ ca Mahāmāyā nāma devī edisā; ayaṃ me mātā bhavissati; kittakam pan' assā āyun ti?' dasannaṃ māsānaṃ upari sattadivāsāni passi. Iti imam pañca-vilokanaṃ viloketvā 'kālo me mārisā Buddha-

bhāvāyāti' devatānaṃ saṃgahaṃ karonto paṭiññaṃ datvā 'gacchatha tumhe ti' Tāvatisa-devatā uyyojetvā Tusita-devatāhi parivuto Tusitapure Nandanavanaṃ pāvisi. Sabba-devalokesu hi Nandanavanaṃ atthi yeva. Tatra naṃ devatā 'ito cuto sugatīṃ gaccha, ito cuto sugatīṃ gacchāti' pubbe-katakusalakammokāsaṃ sārāyamānā vicaranti. So evaṃ devatāhi kusalaṃ sārāyamānāhi parivuto tattha vicaranto va cavi; evaṃ cuto va cavāmīti jānāti cuti-cittaṃ na jānāti, paṭisandhiṃ gahetvā paṭisandhi-cittaṃ eva na jānāti; imasmim me thāne paṭisandhi gahitā ti evaṃ pana jānāti.

Keci pana therā 'Āvajjanapariyāyo nāma laddhuṃ vaṭṭati dutiya-tatiya-cittavāre yeva janissatīti' vadanti. Tipetaka-Mahāsīvathero pana: 'Mahāsattānaṃ paṭisandhiṃ na aññesaṃ paṭisandhisadisā, koṭippattāṃ tesaṃ sati-sampajāññaṃ; yasmā pana ten' eva cittaṃ taṃ cittaṃ nāturā na sakkā tasmā cuti-cittaṃ na jānāti, cuti-khaṇe pi cavāmīti jānāti, paṭisandhicittaṃ na jānāti, asukasmim me thāne paṭisandhi gahitā ti jānāti, tasmim kāle dasasahassī kampatīti.'

Evaṃ mātukucchiṃ okkamanto pana ekūnavīsatiyā paṭisandhicittesu mettapubbabhāgassa somanassasahagatañña-sampayuttaasāṅkhārikakusalacittassa sadisaṃ mahāvīpākacittaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Mahāsīvathero pana upekkhāsahagatenāti āha. Paṭisandhiṃ gaṇhanto pana āsāḷhipuṇṇamāya uttarāsāḷhanakkhattena aggahehi.

Tadā kira Mahāmāyā pure puṇṇamāya sattamadivasato paṭṭhāya vigatasurāpānaṃ mālāgandhavibhūtisampannaṃ nakkhattakīḷaṃ anubhavamānā sattame divase pāto va utṭhāya gandhodakena nahāyitvā sabbālaṅkāravibhūsitā varabhojanaṃ bhuñjitvā uposathaṅgāni adhiṭṭhāsi. Sirigabbhaṃ pavisitvā sirisayane nipannā niddaṃ okkamamānā imaṃ supinaṃ addasa: Cattāro kira naṃ Māhārājāno sayanen' eva saddhiṃ ukkhipitvā Anotattadahaṃ netvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu; atha nesaṃ deviyo āgantva mānusalaharaṇatthaṃ nahāpetvā dibbavattaṃ nivāsetvā gandhehi vilimpitvā dibbapupphāni pilandhitvā tato avidūre Rajatapabbato tassa anto kanakavimānaṃ atthi tasmim pācīnato sīsaṃ katvā nipajjāpesuṃ. Atha Bodhisatto setavaravāraṇo hutvā, tato avidūre eko

suvaṇṇapabbato, tattha caritvā tato orūyha rajatapabbataṁ abhirūhitvā uttaradisato āgamma kanakavimānaṁ pavisitvā mātaraṁ padakkhiṇaṁ katvā dakkhiṇapassaṁ tāletvā kucchiṁ paviṭṭhasadiso ahosi. Atha pabuddhā devī naṁ supinaṁ rañño ārocesi.

Rājā vibhātāya ṛattiya catusatṭhimatte brāhmaṇa-pāmokkhe pakkosāpetvā haritupattāya lājādihi katamaṅgala-sakkārāya bhūmiyā mahārahāni āsanāni paññāpetvā tattha nisinnānaṁ brāhmaṇānaṁ sappimadhusakkārābhisaṅkhārassa varapāyāsassa suvaṇṇarajatapātiyo pūretvā suvaṇṇarajatapātihi yeva paṭikujjitvā adāsi aññehi ca ahatavatthakapilagāvidānādīhi te santappesi. Atha nesaṁ sabbakāmasantappitānaṁ supinaṁ ārocetvā “kim bhavissatīti” pucchi. Brāhmaṇā āhaṃsu: “Mā cintayi, mahārāja; deviyā te kucchimhi gabbho paṭiṭṭhito; so ca kho purisagabbho na itthigabbho putto te bhavissati; so sace agāraṁ ajjhāvasissati rājā bhavissati cakkavattī; sace āgārā nikkhamma pabbajissati Buddho bhavissati loke vivattacchaddo ti.”

Evam sato sampajāno Bodhisatto Tusitā kāyā cavitvā mātukucchiṁ okkamati. Tattha *sato sampajāno ti* iminā catutthā gabbhāvakkantiyā okkamati dasseti. Catasso hi gabbhāvakkantiyo. Katamā imā, bhante, gabbhāvakkantiyo? Idha bhante ekacco asampajāno c’eva mātukucchiṁ okkamati asampajāno mātukucchismiṁ yāti asampajāno mātukucchismā nikkhamati; ayaṁ paṭhamā gabbhāvakkanti. Puna ca paraṁ, bhante, idh’ ekacco sampajāno hi kho mātukucchismiṁ okkamati asampajāno mātukucchismiṁ yāti asampajāno mātukucchismā nikkhamati; ayaṁ dutiyā gabbhāvakkanti. Puna ca paraṁ, bhante, idh’ ekacco sampajāno mātukucchiṁ okkamati sampajāno mātukucchismiṁ yāti asampajāno mātukucchismā nikkhamati; ayaṁ tatiyā gabbhāvakkanti. Puna ca paraṁ, bhante, idh’ ekacco sampajāno hi c’eva mātukucchiṁ okkamati sampajāno mātukucchismiṁ yāti sampajāno mātukucchismā nikkhamati; ayaṁ catutthā gabbhāvakkanti. Etāsu paṭhamā lokiyamanussānaṁ hoti dutiyā asitimahāsāvakaṇaṁ tatiyā dvinnāṁ aggasāvakaṇaṁ paccēka-bodhisattānaṁ ca. Ete kira kamma-jehi vātehi uddhapādā adhosirā nekasataporise papāte viya

yonimukhe (?) khittā tālachiggaḷena hatthi viya sambādhena yonimukhe na nikkhamamānā anattaṃ dukkhaṃ pāpuṇanti. Tena nesaṃ mayaṃ nikkhamamāti sampajānatā na hoti. Catutthā sabbaññu-Bodhisattānaṃ. Te hi mātukucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhantā pi jānanti, tattha vasantā pi jānanti, nikkhamanakāle pi ca nekkhammajavātā uddhapāde adhosire katvā khipitum na sakkonti; dve hatthe pasāretvā akkhini ummiletvā ṭhitakā va nikkhamantīti.

Kucchiṃ okkamati ettha kucchiṃ okkamanto hotīti attho. Okkamante hi tasmim evaṃ hoti na okkamamāne.

Appamāṇo ti buddhappamāṇo vipulo ti attho.

Uḷāro ti tass' eva vevacanaṃ.

Devānaṃ devānubhāvan ti ettha devānaṃ ayam ānubhāvo : nivatthavattassa pabbhā dvādasa yojanāni pharati, tathā sarirassa, tathā alaṅkāraṇassa, tathā vimānaṇassa; taṃ atikkamitvā ti attho.

Lokantarikā ti tiṇṇatiṇṇaṃ cakkavālānaṃ antara ekā lokantarikā hoti,—tiṇṇaṃ sakatacakkānaṃ pattānaṃ vā aññaṃaññaṃ āhacca ṭhapitānaṃ majjhe okāso viya. So pana lokantarikanirayo pamāṇato aṭṭhayojanasahasso hoti.

Aghā ti niccavivatā.

Asamvutā ti hetthā pi appatitthā.

Andhakārā ti tamabhūtā.

Andhakāratimisā ti cakkhuviññānupatti-nivāraṇato andhabhāvakaraṇā timisena samannāgatā; tattha kira cakkhuviññānaṃ na jāyati.

Evam-mahiddhikā ti candimasuriyā kira ekappahāren' eva tisū dīpesu paññāyanti, evaṃ mahiddhikā, ekekāya disāya navaṇavayojana-satasahassāni andhakāraṃ vidhamitvā ālokaṃ dassenti.

Evam-mahānubhāvā [ābhāya] nānubhontīti attano ābhāya nappahonti; te kira cakkavālāpabbatassa vemajjhena caranti, cakkavālāpabbataṇ ca atikkamma lokantanirayā, tasmā te tattha ābhāya nappahonti.

Ye pi tattha sattā ti ye pi tasmim lokantara-mahāniraye sattā uppannā. Kiṃ pana kammaṃ katvā tattha uppajjantīti? —Bhāriyaṃ dāruṇamātāpitunnaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ ca upari aparādhaṃ aññaṃ ca divase divase

pāṇavadhādisāhasikakammaṃ katvā uppajjanti, tambapaṇṇi-dipe Abhayacora-Nāṅacorādayo viya.

Tesaṃ attabhāvo ti-gāvutiko hoti, vaggūlinaṃ viya dighā nakhā honti; te rukke vagguliyo viya nakhehi cakkavālapāde lagganti; yadā saṃsatā aññamaññassa hatthapāsagatā honti atha bhakkho no laddho ti maññamānā, tattha vāvaṭā viparivattitvā lokasandhāraka-udake patanti, vāte paharante pi madhukaphalāni viya chijjitvā uduke patanti, patantā va accantakāre uduke piṭṭhipiṇḍi viya vilīyanti.

Aññe pi kira bho santi satta ti bho yathā mayā mahā-dukkhaṃ anubhavāma, evaṃ aññe pi kira satta imaṃ dukkhaṃ anubhavanatthā idhūppannā [ti], taṃ divasaṃ passanti. Ayaṃ pana obhāso ekayāgupānamattam pi na tiṭṭhati, yāva tāni nāyitvā pabuddho ārammaṇaṃ vibhāveti tattakaṃ kālaṃ hoti.

Dīghabhāṇakā pana accharāsaṃsatamattam eva vijjubhāso niccharitvā kiṃ idan ti bhaṇantānaṃ yeva antaradhāyatīti vadanti.

Samkampatīti samantato kampati; itaradvayaṃ purimapaḍassa vevacanaṃ.

Puna *appamāṇo cāti* ādini gamanatthaṃ vuttaṃ.

Cattāro nan devaputtā catuddisā rakkhāya upagacchanti. Ettha cattāro ti catunnaṃ Mahārājānaṃ vasena vuttaṃ; dasasahassa-cakkavāle pana cattāro cattāro katvā cattāḷisa-sahassāni honti. Tattha imasmiṃ cakkavāle mahārājāno khaggahatthā Bodhisattassa ārakkhattāya upagantvā siri-gabbhaṃ pavitṭhā itare gabbhadvārato paṭṭhāya aviruddhakapaṃsupisācakādiyakkhagaṇe paṭikkhamāpetvā yāva cakkavāḷā ārakkhāṃ gaṇhiṃsu. Kimatthā paṇāyaṃ rakkhā? Nanu paṭisandhikkhaṇe kalalakāto paṭṭhāya? Sace pi koṭisatasahassam Sineru ukkhipitvā Bodhisattassa vā Bodhisattamātuyā vā antarāyakaraṇatthaṃ āgaccheyyūṃ sabbe antarā va antaradhāpeyyūṃ. Vuttaṃ pi c'etaṃ Bhagavatā Arūḷhiruppāḍavatthusmiṃ¹: 'atṭhānam etaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ parūpakkamena Tathāgataṃ jīvitā voropeyya; anupakkamena bhikkhave Tathā-

¹ Vinaya II, 194.

gato parinibbāyati; gacchatha tumhe bhikkhave yathā vihāraṃ; arakkhiyā bhikkhave Tathāgatā ti.' Evam etaṃ na parūpakkamena tesam jīvitantarāyo atthi. Santi kho pana amanussā virūpā duddasikā bheravarūtā pakkhino yesam rūpaṃ disvā saddaṃ vā sutvā Bodhisattamātu bhayaṃ vā santāso vā uppajjeyya; tesam nivāraṇatthāya rakkaṃ aggahesum. Api ca Bodhisattassa puññatejēna sañjātagāravā attano gāravacoditā pi te evam akaṃsu.

Kim pana te antogabbhaṃ pavisitvā tñitā cattāro mahārājāno Bodhisattamātu attāno dassenti na dassentīti? Nahāna-maṇḍana-bhojanādi-sarīrakiccakāle na dassenti, sirigabbhaṃ pavisitvā varasayane nipannakāle pana dassenti. Tattha kiñcāpi amanussadassanaṃ nāma manussānaṃ sappatibhayaṃ hoti, Bodhisattamātā pana attano c'eva puttassa ca puññā-nubbhāvena te disvā na bhāyati. Pakati-antepurapālakesu viy' assā tesu cittaṃ uppajjati.

Pakatiyā sīlavatī ti sabhāven' eva sīlasampannā. Anuppanne kira Buddhē manussā tāpasaparibbājakaṇaṃ santike vanditvā ukkuṭikaṃ nisīditvā sīlaṃ gaṇhanti, Bodhisattamātā pi Kāladevalassa isino santike gaṇhāti; Bodhisatte pana kucchigate aññassa pādāmūle nisīditum nāma na sakkā; samāsane nisīditvā gahita-sīlaṃ pi avaññā-kāraṇamattaṃ hoti; tasmā sayam eva sīlaṃ gahesīti vuttaṃ hoti.

Purisesūti Bodhisattapitaraṃ ādiṃ katvā tesu manussesu purisādhippāya-cittaṃ n' uppajjati, taṃ ca kho Bodhisatte gāravena na pahīnakilesatāya. Bodhisattamātu rūpaṃ pana sukusalasippikā potthakammādisu pi kātuṃ na sakkonti. Taṃ disvā purisassa rāgo n' uppajjati na sakkā vuttum. Sace pana taṃ rattacitto upasāṃkamitukāmo hoti pādā na vahanti dibbasāṅkhalikāya bajjhati. Tasmā *anatikkamanīyā ti* ādi vuttaṃ.

Pañcannaṃ kāmagaṇānaṃ ti Pubbe kāmagaṇūpasamhitaṃ ti purisādhippāyavasena vatthupaṭikkhepo kathito, idha ārammaṇapaṭilābho dassito. Tadā kira deviyā evarūpo putto kucchismiṃ uppanno ti hutvā samantato rājāno mahagghā-bharaṇaturiyādivasena pañcadvārārammaṇavatthubhūtaṃ paṇṇākāraṃ pesenti. Bodhisattassa ca Bodhisattamātu ca

katakammassa ussannattālābhasakkārassa pamāṇaparicchedo nāma na 'tthi.

Akilantakāyā ti yathā itthiyo gabbhabhārena kilamanti batthapādāuddhumākatādīni pāpuṇanti, na evaṃ tassā koci kilamattho ahosi.

Tirokucchigatan ti antokucchigatām. Kalalādikālaṃ atikkamitvā sañjāta-aṅgapaccāṅgaṃ abhinindriyabhāvaupagataṃ yeva passati. Kimatthaṃ passati? sukhavāsatthaṃ. Yath'eva hi mātā puttana saddhiṃ nisinnā vā nipannā vā hatthaṃ vā pādaṃ vā olambantaṃ ukkhipitvā saṇṭhāpessāmīti sukhavāsatthaṃ puttaṃ oloketi, evaṃ Bodhisattamātā pi; yaṃ taṃ mātū utthānagamanaparivattananisajjādisu uṇhasītaṇṇika-tittakaṭukāhāre ajjhoharaṇakālesu ca gabbhassa dukkhaṃ uppajjati: Atthi nu kho me taṃ puttassāti? sukhavāsatthaṃ Bodhisattaṃ olokayamānā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinnaṃ Bodhisattaṃ passati. Yathā hi aññe antokucchigatā pakkā sayam ajjhotaritvā āmā sayam ukkhipitvā udarapaṭale piṭṭhito katvā piṭṭhikaṇṭakaṃ nissāya ukkuṭikādisu mutṭhisu hanukaṃ ṭhapetvā—deve vassante rukkhahasusire makkaṭā viya — nisidanti, na evaṃ Bodhisatto pana; piṭṭhikaṇṭakaṃ piṭṭhito katvā dhammāsane dhammakathiko viya pallaṅkaṃ ābhujitvā puratthābhimukho nisidati. Pubbekatakkammaṃ paṇ' assa vatthuṃ sodheti, suddhe vatthumhi sukkhumacchavilakkhaṇaṃ nibbattati. Atha naṃ kucchi paṭicchādetuṃ na sakkoti; olokentiya ca bahi ṭhito viya paññāyati; taṃ atthaṃ upamāya vibhāvento *seyyathāpīti* ādim āha. Bodhisatto pana antokucchigato mātaraṃ na passati; na hi antokucchiyaṃ cakkhuviññāṇaṃ uppajjati.

Kālaṃ karotīti vijātabhāvaapaccayā āyuparikkhayaṇ' eva. Bodhisattena vasitaṭṭhānaṃ hi cetiyakuṭisadisam hoti aññesaṃ aparibhogam; na ca sakkā Bodhisattamātaraṃ apānetvā aññaṃ aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapitun ti; tattakaṃ yeva Bodhisattamātu āyuppanāṇaṃ hoti; tasmā tadā kālaṃ karoti.

Katarasmim pana vaye kālaṃ karotīti? Majjhimavaye. Paṭhamavayasmim hi sattānaṃ attabhāve chandarāgo balavā hoti, tadā sañjātagabbhā itthi gabbhaṃ anurakkhituṃ na sakkoti, gabbho bāvābādho hoti. Majjhimavayassa pana

dve kotṭhāse atikkamma tatiyakotṭhāse vatthum visadam hōti, visade vatthumhi nibbattā dārakā arogā honti. Tasmā Bodhisattamātā pi paṭhamavaye sampattiṃ anubhavitvā majjhimavayassa tatiyakotṭhāse vijāyitvā *kālam karotīti*.

Nava vā dasa vā ti. Ettha vā-saddo vikappavasena ; satta vā aṭṭha vā ekādasa vā ti evaṃ-ādinam pi saṃgaho veditabbo.

Tattha sattamāsajāto jīvati, situnhakkhamo pana na hoti, aṭṭhamāsajāto na jīvati, sesā jīvanti.

Ṭhitā vā ti. Ṭhitā va hutvā. Mahāmāyā pi devī upa-vijāññā kulagharaṃ gamissāmīti rañño ārocāpesi. Rājā Kapilavatthuto Devadahanāgaragāmimaggaṃ alaṅkārapetvā devīm suvaṇṇasivikāya nisīdāpesi. Naṅgaravāsino Sakkā parivāretvā gandhamālādīhi pūjayamānā devīm gahetvā ayimsu. Devadahanāgarassa avidūre Lumbinisālavan-uyyānaṃ disvā uyyānaparicaranatthāya cittaṃ uppādetvā rañño saññaṃ adāsi. Rājā uyyānaṃ paṭijaggāpetvā ārakkhaṃ saṃvidahāpesi. Deviyā uyyānaṃ pavīṭṭhamattāya kāyadukkhaṃ ahosi. Ath' assā maṅgalasālamūle sirisayanaṃ paññāpetvā sāṇiyā parikkhipimsu. Sā antosāṇiṃ pavisitvā sāsasākhā hatthena gahetvā aṭṭhāsi. Ath' assā tāvad eva gabbhavutṭhānaṃ ahosi.

Devā paṭhamam paṭigaṇhantīti khīṇāsavā suddhāvāsabrahmaṇo paṭigaṇhanti. Kathaṃ? Sūtivesaṃ gaṇhitvā ekekaṃ pana paṭikkhipitvā. Idaṃ vuttaṃ : tadā Bodhisattamātā suvaṇṇakathitaṃ vatthaṃ nivāsetvā makkhisadisāṃ dukūlapaṭṭaṃ yāva pādantā va pārupitvā aṭṭhāsi ; ath' assā sallahukaṃ gabbhavutṭhānaṃ ahosi ; dhammakarato udakanikkhamanasadisāṃ ; atha te pakatibrahmavaseṇ' eva upasaṃkamitvā paṭhamam suvaṇṇajālena paṭiggahesuṃ ; tesaṃ hatthato manussā dukūlacumbaṭakena paṭiggahesuṃ. Tena vuttaṃ : *devā paṭhamam paṭigaṇhanti pacchā manussā ti.*

Cattāro nam devaputtā ti cattāro mahārājāno.

Paṭiggahetvā ti ajinappaveṇiyā paṭigaṇhitvā.

Mahesakkho ti mahātejo mahā so lakkhaṇasampanno.

Visado va nikkhamatīti. Yathā aññe sattā yonimagge laggantā bhaggavibhaggā nikkhamanti, na evaṃ nikkhamatīti attho.

Uddenāti udakena.

puratthimaṃ disaṃ olokesi. Anekāni cakkavāḷasahassāni ekaṅgaṇāni ahesuṃ. Tattha devamanussā gandhamālādīhi pūjayamānā: Mahāpurisa idha tumhehi sadiso pi na 'tthi kuto uttaritaro ti āhaṃsu. Evaṃ catasso disā ca catasso anudisā ca heṭṭhā upariti dasa pi disā 'nuviloketvā attano sadisaṃ adisvā: Ayam uttarā disā ti sattapadavītiḥāre agamāsi. Evam ettha attho daṭṭhabbo.

Asabhin ti uttamaṃ; aggo ti guṇehi sabbapaṭhamo; itarāni dve padāni etass' eva vevacanāni.

Ayam antimā jāti na 'tthi dāni punabbhavo ti padadvayena imasmim attabbhāve pattaḥḥaṃ arahattaṃ byākāsi.

Ettha samehi pādehi paṭhaviyaṃ paṭiṭṭhānaṃ catuiddhi-paṭilābhassa pubbanimittam; uttarābhimukhabhāvo mahājanaṃ ajjhottharivā abhibhavivā gamanassa pubbanimittam; sattapadāgamanam sattabojjhaṅgaratanapaṭilābhassa pubbanimittam; dibbasetaḥḥattadhāraṇam vimutticḥattapaṭilābhassa pubbanimittam; pañca rājakakudhabhaṇḍāni pañcāhi pi vimuttihi vimuccanassa pubbanimittam; disānuvilokanam anāvaraṇa-paṭilābhassa pubbanimittam; āsabhim vāca-bhāsanam appativattiya-dhammacakkappavattanassa pubbanimittam; 'Ayam antimā jātiti' sihanādo anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyanassa pubbanimittam ti veditabbo.

Ime vārā pāliyā āgatā sambahulavāro pana anāgato āharivā dīpetabbo. Mahāpurisassa hi jātadvase dasasahasasilokadhātumhi devatā ekacakkavāḷe sannipatiṃsu; paṭhamam devā patigaṇhiṃsu pacchā manussā; tantibaddhā vīṇā cammabaddhā bheriyo ca kenaci apātita sayam eva vajjiṃsu; manussānam andubandhanādīni khaṇḍākhandaṃ chijjiṃsu; sabbarogā ambilena dhota-tambamalā viya vigacchiṃsu; jaccandhā rūpāni passiṃsu; jaccabadhirā saddam suṇiṃsu; pīṭhasappi javasampannā ahesuṃ; jātijalānam pi elamūgānam sati paṭṭhāsi; videsapakkhantanāvā supaṭṭanam pāpuṇiṃsu; ākāsaṭṭhakabhūmatṭhakaratanaṃ sakatejobbhāsenā bhāsitaṃ ahesuṃ, verino mettācittam paṭilabhiṃsu, Avicimhi aggi nibbāyi, lokantare āloko udapādi, nadisu jalam nappavatti, mahāsamuddesu madhusadisam udakam ahosi, vāto na vāyi, ākāsatapabbatarukkhatā sakuṇā vassitvā paṭhavigatā

ahesum, cando ativiroci, suriyo uñhena sītaḷo nimmaḷo utu-sampanno ahosi, devatā attano vimānadvāre t̥atvā appoṭhanaseḷanacelukkhepādihi mahākīḷam kīḷimsu, catu-ddīpikamahāmegho vassi, mahājanam n' eva khudā na pipāsā pīḷesi, dvāarakavātāni sayam eva vivariyimsu, pupphūpagaphalūpagarukkhā pupphaphalāni gaṇhimsu. Dasasahassilokadhātu ekadhajamālā ahositi.

Tatrā pi 'ssa dasasahassilokadhātukampo sabbaññūtañña-paṭilābhassa pubbanimittam; devatānam ekacakkavāḷe sannipāto dhammacakkappavattanakāle ekappahārena sannipatitvā dhammapatigaṇhanassa pubbanimittam; paṭhamam devatānam paṭiggahaṇam catunnam rūpāvacaracakkhānānam paṭilābhassa pubbanimittam; pacchā manussānam paṭiggahaṇam catunnam arūpajjhānānam paṭilābhassa pubbanimittam. Tantibaddhaviñānam sayam vajjanam anupubbavihārapaṭilābhassa pubbanimittam. Cammabaddhabherīnam vajjanam mahatiyā dhammabheriyā anusāsanassa pubbanimittam. Andubandhanādīnam chedo asmimānasamucchedanassa pubbanimittam. Jaccandhānam rūpadassanam dibbacakkhu paṭilābhassa pubbanimittam. Jaccabaddhirānam saddasavanam dibbasotadhātupaṭilābhassa pubbanimittam. Piṭhasappīnam javasampadā catuiddhipādavegassa pubbanimittam. Jalānam satipaṭiṭṭhānam catusatipaṭṭhānam paṭilābhassa pubbanimittam. Videsapakkhantañāvānam supaṭṭanam sampāpuṇanam ca paṭisambhidādhigamassa pubbanimittam. Ratanānam sakatejobbhāso bhāsitaṭā yaṁ lokassa dhammobhāsam dīpessati tassa pubbanimittam. Verīnam mettacittapaṭilābho catubrahmavihārapaṭilābhassa pubbanimittam. Avicimhi agginibbānam ekādasagginibbānassa pubbanimittam. Lokantarāloko avijjandhakāram vidhamitvā ñāṇalokadassanassa pubbanimittam. Mahāsamuddassa madhuratā nibbānarasena ekarasabhāvassa pubbanimittam. Vātassa avāyanam dvāsatṭhidiṭṭhigatabhīndanassa pubbanimittam. Sakuṇānam paṭhavigamanam mahājanassa ovādam sutvā pāṇehi saraṇāgamanassa pubbanimittam. Candassa ativirocanam bahujanakantatāya pubbanimittam. Suriyassa uñhasītavivajjita-utusukhatā kāyikacetasikasukhuppattiyā pubbanimittam. Devatānam vimānadvāresu appoṭhanādīhi kīḷanam

buddhabbhāvaṃ patvā udānaṃ udānassa pubbanimittāṃ. Cātuddīpikamahāmeghassa vassanaṃ mahato dhammamegha-vassassa pubbanimittāṃ. Khuddāpipāsāpīlānassa abhāvo kāyagatāsatiamatapaṭilābhāya pubbanimittāṃ. Dasasa-hassilokadhātuyā ekadhajamālatā ariyadhajamālāya pubba-nimittan ti veditabbaṃ. Ayaṃ sambahulavāro nāma. Ettha pañhe pucchanti yadā mahāpuriso paṭhaviyaṃ paṭiṭṭhabhivā uttarābhimukho gantvā āsabbhiṃ vācaṃ bhāsi, tadā kiṃ paṭhaviyā gato udāhu ākāseṇa dissamāno gato udāhu adissa-māno acelako gato udāhu alaṅkatapaṭiyatto daharo hutvā gato udāhu mahallako pacchāpi kinnādiso va ahosi udāhu pana bālādārako ti? Ayaṃ pana pañho heṭṭhā Loha-pāsāde Tipeṭaka-Mūlābhayattherena vissajjito va. Thero kir' ettha niyatapubbekatakammaissaranimmānavādavasena taṃ bahuṃ vatvā avasāne evaṃ vyākāsi : Mahāpuriso paṭhaviyaṃ gato mahājanassa pana ākāseṇa gacchanto viya ahosi, dissa-māno gato mahājanassa pana adissamāno viya ahosi, acelako gato mahājanassa alaṅkatapaṭiyatto viya upaṭṭhāsi. Daharo va gato mahājanassa pana soḷavassuddesiko viya ahosi pacchā pana bālādārako va ahosi na tādiso ti. Parisā c' assa : Buddhena viya hutvā, bho, therena pañho kathito ti attamanā ahosi. Lokantarikavāro vuttanayen' eva.

Viditā ti pākātā hutvā. Yathā hi sāvakā nabhāna-mukha-dhovanapivanādikālena anokāsagatā atīte saṅkhāre nippa-dese sammasitūṃ na sakkonti okāsapatte okāsapattam eva sammasanti, na evaṃ Buddhā. Buddhā hi sattadiva-sabbhantare vattitasāṅkhāre ādito paṭṭhāya sammasitvā ti-lakkhaṇaṃ āropetvā va vissajjanti; tesāṃ avipassita-dhammo nāma na 'tthi. Tasmā *viditā ti* āha.

Sesaṃ sabbattha uttānam evāti.

Acchariyabbhuta-suttaṃ tatiyaṃ.